

TOLMIN – RUŠEVINE GRADU NA KOZLOVEM ROBU

PROGRAM 2020-2024

RAZISKAVE, OBNOVA, PREZENTACIJ, RABA IN UPRAVLJANJE delovno gradivo december 2021

Pripravili: Matjaž Kos, Ernesta Drole, Damjana Fortunat Černilogar, Miha Mlinar, Mateja Leban, Dušan Kramberger

11.10.2021 Dušan Kramberger

Srednjeveški Tolmin se v listinah začenja pojavljati med letoma 1063 in 1068. Oglejski patriarh je leta 1001 pridobil Tolminsko v svojo posest in v Tolminu vzdrževal svojo rezidenco. Za posest so se v srednjem veku potegovali še goriški grofje, mesto Čedad, Benečani so jo zasedli leta 1451/1420, leta 1521 pa je za štiri stoletja prešla v roke Habsburžanov in njihovih fevdnikov.

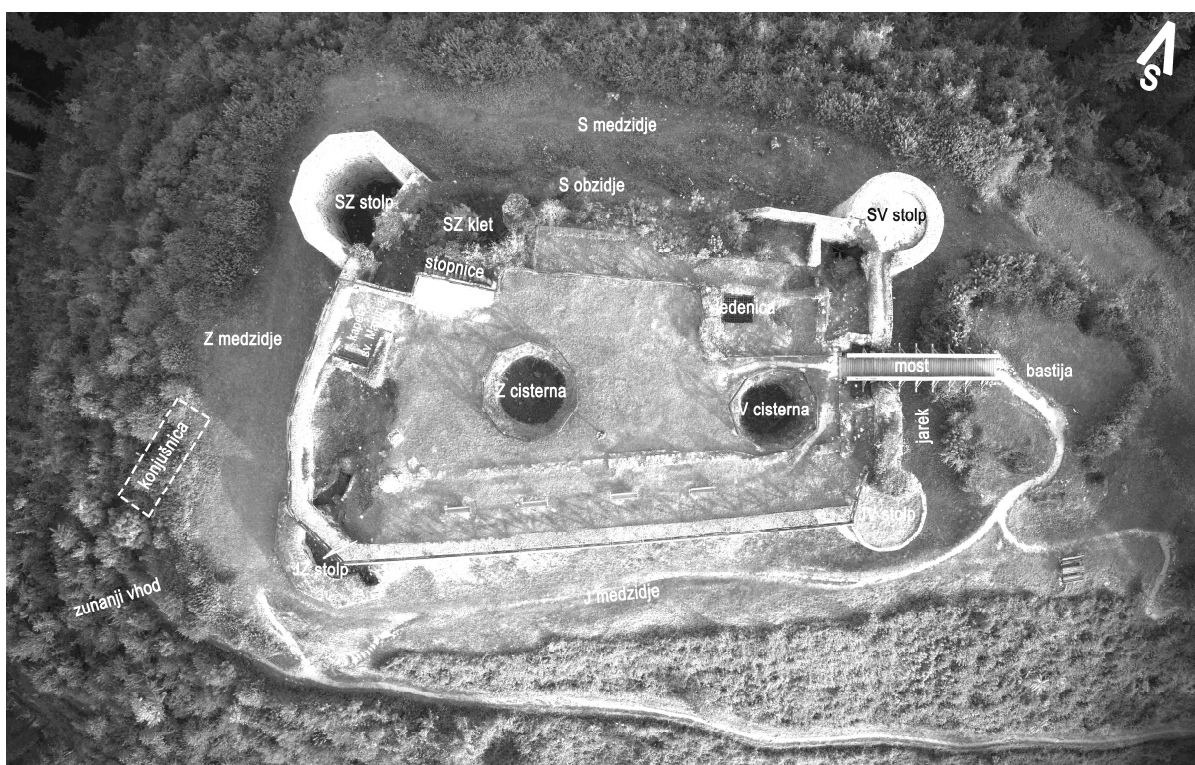
V Tolminu so kar tri grajske stavbe, ki potrjujejo zgodovinsko pomembnost in odličnost lokacije. Nastale so v različnih obdobjih in okoliščinah: na Kozlovem robu je utrdba stala že konec 11. stol., rezidenčni dvor na Doru naj bi patriarh dal zgraditi konec 13. stol., baročna Coroninijeva graščina pa je nastala v sredini 17. stol.

Ruševine Kozlovega roba na osameli kopasti vzpetini nad Tolminom so torej ostaline najpomembnejšega srednjeveškega gradu na Primorskem severno od Gorice. Grajsko poslopje sta hudo prizadela potresa leta 1348 in 1511 ter požar 1554. V začetku 17. stol. ga je Gašper Vid Dornberški še zadnjič prenavljal. Na Pieronijevi skici iz leta 1637 je grad deloma že razvaljen. Ko so leta 1651 prevzeli tolminsko gospostvo in glavarstvo Coroniniji, so grad na Kozlovem robu dokončno opustili. Ruševina je bila med I. sv. vojno uporabljena kot AO utrdba.

»Tolmin – ruševine gradu na Kozlovem robu« (EŠD 5040) so bile 1990 razglašene za umetnostni in arhitekturni spomenik lokalnega pomena. Lastnik spomenika je Občina Tolmin, strokovno pristojnost imata Javni zavod RS za varstvo kulturne dediščine ZVKDS OE Nova Gorica za nepremično in Tolminski muzej za premično dediščino.

KAJ JE V FAZI OBNOVE 2021-2024 ŽE IZVEDENO IN KAJ ŠE NAČRTOVANO

- obnova dostopne ceste iz Zatoľmina
- dovod elektrike, vode in interneta po trasi dostopne ceste, ureditev odvajanja odpadne vode
- arheološke raziskave severnega medzidja in dela zahodnega medzidja na območju vhoda in nekdanje konjušnice
- posodobitev geodetsko/tehničnih podatkov celotnega kompleksa s 3D digitalnim aero posnetkom in geofizikalnim talnim skeniranjem
- obnova zahodnega dela severnega obzidja po zgledu prejšnjih rekonstrukcij
- rekonstrukcija dvopolnega oboka s hidroizolacijo v SZ vogalu grajskega jedra in funkcionalna usposobitev (nove) kleti
- prekritje/zastrešitev SZ stolpa znotraj obodnih zidov, vzpostavitev etaž in vertikalnih povezav med njimi, stavbno pohištvo, instalacije - usposobitev za razstavno in didaktično dejavnost
- sanacija »kapelice sv. Martina« s funkcionalno usposobitvijo
- ureditev in funkcionalna zastrešitev stopnic v SZ delu grajskega dvorišča za dostop do SZ stolpa, »kapelice« in (nove) kleti
- prekritje obeh vodnih zbiralnikov/cistern in jame za ledenico z gosto kovinsko mrežo z možnostjo tehničnega dostopa v notranjost
- nadomestitev sedanjih lesenih ograj na obodu grajskega jedra s primernejšimi
- varnostna obnova sedanjega začasnega mostu preko V obrambnega jarka
- sanacija lokalnega podora na dvorišču ob prehodu z mostu levo med zidom in V cisterno
- rekonstrukcija konjušnice 11,4 m x 3,8 m = 43 m² v Z medzidju v funkciji vstopne točke, gostinsko-turistične ponudbe, sanitarij ipd.
- informacijska in pojasnjevalna oprema, počivališča, varnostne naprave ipd.
- izdelava projektne dokumentacije za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja, pridobitev gradbenega dovoljenja, PZI, PID
- sistemska zagotovitev tekočega vzdrževanja
- priprava in potrditev načrta upravljanja
- priprava programa celovite obnove, določitev naslednjih izvedbenih prioriteta/faza

https://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Tolmin_-_Ru%C5%A1evine_gradu_na_Kozlovem_robu.jpg dostop 13.9.2021; obdelano DK

SPOMENIŠKOVARSTVENA IZHODIŠČA ZA OBNOVO IN RABO

- umetnostni in arhitekturni spomenik lokalnega pomena: Tolmin – ruševine gradu na Kozlovem robu, EŠD 5040 (Odllok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Tolmin, »Uradno glasilo«, št. 5 – N. Gorica, 6. junij 1990, str. 146 ss)

<http://rkd.situla.org/>; 13.9.2021

- vsako območje, v katerem se načrtujejo konkretni sanacijsko-obnovitveni posegi, mora biti predhodno strokovno dokumentirano in raziskano, pri vseh posegih so obvezne spomeniškovarstvene smernice, soglasja in nadzor ZVKDS OE NG
- načeloma se grajske ruševine sanirajo in utrdijo; v manjkajočih strukturnih delih se lahko po strokovni presoji in ob soglasju pristojnih institucij dopolnijo do smiselne, povedne, harmonične in za obiskovalce varne celote
- rekonstruiranje izginulih stavbnih volumnov nad nivojem grajskega dvorišča brez materialnih sledi ni mogoče
- prikaz srednjeveške utrdbe ima prednost pred ohranjanjem vojaških ostalin iz časa I. sv. vojne
- trajno/sistemske zagotoviti tekoče in investicijsko vzdrževanje
- rekreacijska/pohodniška/razgledna točka in kulturni dogodki brez posebnih namenskih ureditev
- povezava z Dorom in Coroninjevo graščino

FUNKCIONALNA RABA IN DIDAKTIČNA PREZENTACIJA

- rekreacijska, pohodniška, razgledna in meditacijska točka, posebej in prvenstveno za domačine
- skupaj s Tolminskim muzejem in ureditvijo Dora (= trije tolminski gradovi) didaktična točka za lokalno in slovensko zgodovino, arheologijo, kastelologijo in konservatorstvo (terenske označbe, ogled virtualnega 3D modela z VR očali v Tolminskem, aplikacija za telefon obiskovalcev s QR kodo za dostop do interaktivnih predstavitev gradu ipd.)
- (didaktični) prikaz gradu kot raščene obrambne in bivalne arhitekture v času od visokega srednjega do začetka novega veka
- prikaz tehnologije zidanja kamnitega zidu in domiselnost pri gradnji drugih konstrukcij, ki v slovenskem gradivu nastopajo redko (npr. nihajni dvižni mostu z “volčjo jamo”, dva filtrski zbiralnika za vodo, več ledenic – hladilnic za hrambo mesa).
- tematski, doživljajski in kulturni dogodki ob posebnih priložnostih brez posegov v materialno substanco
- vsaka drugačna, zlasti komercialna raba ne sme fizično posegati v ruševino

IZVEDENO 1966-1996-2004

- 1966/67 čiščenje ruševine in arheološke raziskave
- 1996/97 nadaljevanje čiščenja ruševine in dopolnitev raziskav iz 60. let 20. stol.
- (digitalni) geodetski posnetek
- oblikovanje spomeniškovarstvenih izhodišč, program celovite obnove z izvedbenimi prioriteta
- izdelava projektne dokumentacije, ureditev lastninskih razmerij in pridobitev gradbenega dovoljenja
- začasni tehnični most z bastije čez jarek v grajsko jedro
- odstranjevanje ruševinskega nasutja v Z medzidju, sanacija zahodnega obzidja grajskega jedra in „kapele sv. Martina“, ureditev dostopa v grajsko jedro po historični trasi preko bastije
- sanacija SV okroglega stolpa in vzhodnega dela S obzidja grajskega jedra
- sanacija in statična utrditev SZ večkotnega stolpa
- sanacija J obzidja do nivoja grajskega dvorišča
- namestitvev začasnih varnostnih lesenih ograj na obodu grajskega jedra in okoli vodnih zbiralnikov
- najnujnejše tekoče vzdrževanje
- osnovna informacijska in pojasnjevalna oprema, klopi

IZVEDENO 2020-2021

- arheološke raziskave severnega medzidja in dela zahodnega medzidja na območju vhoda in nekdanje konjušnice
- obnova dostopne ceste iz Zatoľmina za motorni dostop
- posodobitev geodetsko/tehničnih podatkov celotnega kompleksa s 3D digitalnim aero posnetkom in geofizikalnim talnim skeniranjem
- izdelava projektne dokumentacije za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja
- priprava programa obnove do 2024 in opredelitev nadaljnjih posegov

IZVEDBENE PRIORITETE PO LETU 2024

- arheološke raziskave: vzhodnega dela grajskega jedra z mostiščem in stražarnicami ter ostanki povezovalnih prehodov (kavern) iz I. sv. vojne, bastije, območja stolpastega prehoda iz J medzidja na bastijo ter stika z J zunanjim obzidjem, celotnega J medzidja in območja zunanjega obzidja nad dostopno potjo
- imenovanje odgovornega vodje projekta obnove priprava in potrditev programa celovite obnove, določitev izvedbenih prioriteta za naslednje faze s finančnim in terminskim načrtom
- priprava konservatorske in projektne dokumentacije
- sanacija V obzidja grajskega jedra nad jarkom, odstranitev kavern iz I. sv. vojne, prezentacija renesančne vhodne ureditve (volčja jama pod nihajnim mostom) in višinska dopolnitev obzidja do zgornjega roba ohranjenih zidov oz. nivoja, do koder bi segal dvizni most v vertikalo
- historično korektna rekonstrukcija mostu preko obrambnega jarka z dviznim in fiksnim delom
- dokončanje sanacije in konservatorske rekonstrukcije s prezentacijo SV okroglega stolpa (mdr. pozidava zgornjega dela obodnega zidu, popravilo hidroizolacije zgornje kupole, vgradnja vrat)
- sanacija in konservatorska rekonstrukcija s prezentacijo JV okroglega obrambnega stolpa do višine saniranega V obzidja (zaradi vedute!)
- sanacija in prezentacija ostankov stražarskih in kuhinjskih traktov v vhodnem (= V) delu grajskega jedra do višine 0.50 m nad terenom oz. ohranjeno skalo
- sanacija in prezentacija bastije, dostopa nanjo iz J medzidja in morebitne cisterne

- čiščenje, arheološka raziskava, delni odkop ruševinskega nasutja in osnovna gradbena sanacija ostankov JZ poligonalnega obrambnega stolpa
- sanacija in prezentacija celotnega venca zunanjega obzidja s prezentacijo glavnega vhoda v grad
- nadaljnja (vedutna) odstranitev dreves in tekoče čiščenje Z in S pobočja

ZAHTEVNOST GRADNJE

- vsa odlagališča kamna, primerne za pozidavo vidnih površin, so na gradu v dostopnih ruševinskih nasutjih praktično izčrpana; preko Restavratorskega centra ZVKDS in Geološkega zavoda (preliminarni dogovor z dr. Matevžem Novakom) poiskati možna črpališča ustrezne kamnine (baški dolomit z vložki roženca) čim bliže Kozlovemu robu
- peš dostop po več smereh (višinska razlika Tolmin mesto - vrh Kozlovega roba pribl. 220 m), dovoz po novo urejeni dostopni poti
- na grad je treba dostaviti potreben material in delovne pripomočke (pesek, apno, cement, odre, ograje, opaže, tramove, ročno orodje, mešalce za beton, vrtalne stroje, male bagre, gorivo ipd.)
- razpoložljivi prostor za organizacijo gradbišča minimalen in delovni pogoji za osebje zahtevni (izpostavljenost soncu/vetru, odsotnost zmogljivejše komunalne infrastrukture, zdravstveno varstvo, prehrana med delom, vsakodnevno vzpenjanje in spuščanje)

PREDVIDENO FINANCIRANJE FAZE 2020-2024

- predviden finančni okvir za to fazo je 2.116.500,10 EUR
- 396.525,00 EUR bo predvidoma zagotovljeno v okviru čezmejnega ITA-SLO Interreg projekta MerlinCV (podaljšan do 31.8.2022) v letih od 2020 do 2022
- 1.334.426,33 EUR bo predvidoma pridobljeno iz EU Sklada za okrevanje in odpornost 2021-2026 na razpisu Ministrstva RS za kulturo
- 385.548,77 EUR bo predvidoma dodala Občina Tolmin

VZDRŽEVANJE IN UPRAVLJANJE

- izdelava in sprejetje načrta tekočega, v nadaljevanju pa tudi investicijskega vzdrževanja spomenika in dostopov
- izdelava in sprejetje tripartitnega modela upravljanja (po zgledu Javorce) ob spoštovanju dediščinskih vrednot in statusa spomeniškega območja, vključno z dostopno cesto in drugimi potmi (gl. mdr. zahteve Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, neuradno prečiščeno besedilo št. 5; Ur. l. RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg) <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144>, dostop 12.12.2021); IV. Uporaba, upravljanje in druga ravnanja, 5. Upravljanje
- izbira usposobljenega nosilnega upravljavca in tehničnega vzdrževalca
- vzpostavitev učinkovitega lastniškega, tehničnega in vsebinskega nadzora
- trajna/sistemska zagotovitev finančnih in kadrovskih virov